

Ah, da vide sv'jeta puci ostali,
iz nizina otkud vida nema
krst ov' slavni, nepob'jeden igda

...

nit bi zato barbarim' ve zvali,
što vi mroste, dok su oni spali!

Za krst časni spravni ste mrijeti,
za nj se i sad mrijet podigoste,

...

Al tko Bogu vjerno služiti grede,
čist'jem srcem služiti mu valja;

...

Nastavimo u tom smislu veliki i intimni dijalog — koji traje već preko 17 stoljeća — s Bogom, i između naših predaka i potomaka.

Makso Pelozza

USPOSTAVA CRKVENIH POKRAJINA U HRVATSKOJ

27. srpnja 1969. godine Sveta stolica je uspostavila dvije nove crkvene pokrajine u Hrvatskoj. Splitu je naime povratila njegov stari naslov nadbiskupije i metropolije za južni dio našega primorja, a Rijeku je podigla na čast nadbiskupije i metropolije za sjeverni dio hrvatske obale i njezina bližeg zaleđa. Tako smo sada u crkveno-organizacionom pogledu okupljeni oko četiri metropolitanska središta, prostorno jako povoljno smještena na dijagonalama: Zagreb — Split, Sarajevo — Rijeka.

Podjela Crkve na metropolije kao veće organizacione jedinice staroga je podrijetla¹ i sve se do danas održala u Istočnoj i Zapadnoj crkvi. To je u stvari zajednica od dvije ili više biskupija koje su pastoralno i prostorno povezane. Crkva je naime sustavno organizirana od župske zajednice s župnikom na čelu do opće Crkve s papom i zborom biskupa. U toj organizacionoj hijerarhiji vidno mjesto zauzima crkvena pokrajina na čelu s metropolitom i njegovim sufraganima koji pravno ostaju samostalni, ali na vjerskom pastoralnom području djeluju i nastupaju složno, zajednički. Crkvene se pokrajine vežu uz nacionalno i vjerski jača središta, računaju na etničke i državne granice. Čine, svakako, cjelinu za se ne narušavajući ni najmanje vjersko ni nacionalno jedinstvo. One ga, nasuprot, povezuju i učvrćuju. Metropolije, dakle, tvore jednu veću crkvenu zajedni-

¹ I nicejski sabor proveo je crkvenu organizaciju poslije Milanskog edikta i uspostavio metropolije 325. godine. Cfr. Nicejski I koncil, kanon 4. i 6, Mansi, II, 679 i 687.

cu i glavna im je uloga da povezuju često puta usitnjene biskupije da se međusobno pomažu te zajednički surađuju i djeluju na širem pastoralnom području.

U našim je krajevima, kako je to stara praksa Crkve, crkvena organizacija i uprava bila od davnina provedena.² Postojale su, dakako, i crkvene pokrajine. Bilo ih je, zapravo, u nekim razdobljima i previše. U samoj južnoj Hrvatskoj bila su nekoć tri metropolitanska središta: u Splitu, koji je dugo vremena bio središte svih južnih biskupija,³ u Dubrovniku i Zadru. Bilo ih je, naravno, i u sjevernim krajevima. Neki su tijekom stoljeća izgubili svoj metropolitanski značaj i naslov. Sisak i Srijemska Mitrovica, na primjer. Jedna od najstarijih i u hrvatskoj prošlosti najutjecajnijih metropolija bila je, svakako, solinsko-splitska koje su prvostolnici nosili značajan naslov primasa Hrvatske.⁴ Posebne je zasluge stekla u pokrštenju Hrvata⁵ i učvršćenju zapadne kulture na našem tlu.⁶

Zadnje stoljeće, međutim, kako se mijenjala državna politička vlast, tako se cijepala i crkveno-administrativna podjela. Najgore su u tome prošli naši primorski krajevi. Upravo ona područja koja su sada uglavnom sredila to pitanje. Zahvaljujući austrijskom centralizmu Split je 1828. godine izgubio svoju šesnaest-stoljetnu solinsko-splitsku metropoliju, najstariju na istočnom Jadranu.⁷ Rijeka je bila također pod stranim utjecajem i dominacijom te tako na štetu vjere i našeg naroda dugo vremena nije bilo organiziranih crkvenih pokrajina. Zadar je, doduše, neko vrijeme bio središte velikog dijela našeg obalnog područja, ali je i on, potpavši pod Italiju 1918, izgubio tu ulogu. Osjećala se stoga potreba iz nacionalnih i pastoralnih razloga za reorganizacijom Crkve na našem tlu. Pokušalo se to još između dva rata. Prema konkordatu iz 1935. između Vatikana i stare Jugoslavije u Splitu je trebalo obnoviti metropoliju.⁸ Zbog političkih razloga Konkordat nije ratificiran, te tako nije došlo do obnove stare solinsko-splitske crkvene pokrajine. Poslije rata ponovno je pokrenuto to pitanje, to opravdanije što su naši stari obalni krajevi sjedinjeni s matičnom zemljom. Ponovno su se nametnuli vjersko-organizacioni i narodni motivi i naš se episkopat s pravom založio za obnovu i reorganizaciju Crkve u Hrvatskoj.⁹ Tako je sada obnovljena splitska i osnovana riječka crkvena metropolija.

Iako papinim bulama o obnovi i reorganizaciji Crkve u Hrvatskoj nije riješeno sve¹⁰ — mnogošto zbog naše krivice — uspostavom metropo-

² Ferdo Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1962, str. 150. Dominik Mandić, Rasprave i prilozi, V, Osnutak splitske metropolije.

³ Ferdo Šišić, Navedeno djelo, na istom mjestu. Dominik Mandić, Splitska prvostolna biskupija, v. Prilog Vjesnika biskupije splitske i makarske, 5/1968, pretiskano u Veritas, Zagreb, br. 1, 1969.

⁴ Cfr. Matanić Athanasius, De origine tituli »Dalmatiae et totius Croatiae primas«, Studium historico-criticum, Romae—Sublaci, 1952, p. 22 et passim.

⁵ Cfr. D. Mandić, Rasprave i prilozi, VI, Pokrštenje Hrvata, 100—144.

⁶ Ibidem.

⁷ D. Mandić, Rasprave i prilozi, V, Osnutak splitske metropolije. Cfr. K. Porfirogenet, O upravi carstvom, pogl. 31. i Toma Arcidakon, Historia salonitana, pogl. 11.

⁸ U tekstu je stajalo: »sera rétabli«.

⁹ Cfr. Glas Koncila, Zagreb, br. 16. i 17. od 4. i 18. kolovoza 1968.

¹⁰ Posebno položaj Zadarske nadbiskupije i ostalih hrvatskih teritorija izuzetih iz okvira naših metropolija. Nadamo se da će naš episkopat uočiti tu problematiku i uspješno je riješiti. Ne radi se o suradnji izuzetih teritorija, kako to shvaća Msgr. Arnerić, Msgr. Oblak i g. K. u Glasu Koncila, br. 24/1969 — nego o učlanjenju svih hrvatskih biskupija u hrvatske metropolije.

lija dobili smo na crkveno-organizacionom području nova uporišta i redovnu upravu. Premda metropolije u ovom povijesnom času ne znače mnogo na juridičkom i izravno pastoralnom području, ne možemo zanijekati praktičnu korist od čvršće povezanosti naših malih biskupija u jednu veću organiziranu zajednicu. Osim toga, na nacionalnom planu posebno je važna uspostava riječke nadbiskupije. Rijeka se s Istrom, uz neke izuzetke, napokon normalno uključila u naše vjersko i narodno tkivo, naš crkveni organizam. I splitska metropolija podsjeća nas na naše značajne historijske datume i slavnu prošlost. Ona je, naime, igrala odlučnu ulogu u našoj vjeri i kulturi u času kad se formirao naš narodni duh.¹¹ Pa ipak, iako ne smijemo potcijenjivati kulturno-historijski i nacionalni značaj uspastave, odnosno obnove metropolija, prije svega treba istaknuti njihovu vjersko-pastoralnu ulogu u ovom času. Makar ni vlast ni auktoritet metropolita ne seže daleko, ne smijemo zaboraviti da nam obnova crkvenih pokrajina pruža odlične mogućnosti za zajednički rad i potpomaganje na svim područjima u okviru novih zajednica. To je upravo zadaća i uloga metropolija. Danas, kad se sve radi planski i organizirano, kad se društvo sve čvršće povezuje i socijalizira, zar će se Crkva zbog sitničavih razloga odreći svoje organizacije i planskog djelovanja? Usitnjenost naših biskupija, koje su često zatvorene same u se, kako im to staro crkveno pravo dopušta, u metropolijama nalazi svoj prirodni, bar juridički, lijek. Nadamo se da će to i praksa potvrditi. Ako se pak ostvari, na što nas nova zajednica nuka, planirani i povezani zajednički rad i potpomaganje u pojedinih crkvenim pokrajinama, neće biti problema u organiziranju i koordinaciji naše nacionalne crkve na čelu s Biskupskom konferencijom. Možda je upravo u tome glavni značaj obnove metropolija na našem području.

Osvrćući se na uspostavu crkvenih pokrajina, ne možemo zatomiti našu radost što je konačno sređeno crkveno pitanje Rijeke, Istre, na žalost uz neke izuzetke, i sjevernog primorja. Radosni smo, naime, što je Rijeka ne samo pripala hrvatskom crkvenom organizmu nego je postala službeno crkveno središte našim krajevima koji joj, inače, na svim drugim društveno-kulturnim i političko-ekonomskim područjima gravitiraju. Iako se ti krajevi u kojećemu razilaze, prirodno je i za naš narod korisno da se što uže vežu uza svoje središte te na taj način što više brišu razlike, a ističu i doživljavaju ono što ih spaja. Uspostava riječke metropolije može samo pridonijeti boljoj povezanosti, međusobnoj pomoći i planskom pristupanju pastoralnim pitanjima na čitavom tom području. Novom reorganizacijom sama je Rijeka, ipak, najviše dobila. Uspostavom nadbiskupije u gradu su stvoreni bolji uvjeti za normalnu pastorizaciju i rad. Dugogodišnja privremena uprava zamijenjena je stalnom koja je u stanju sustavnije i određene prići organizaciji i rješavanju pastoralnih problema. Možemo samo čestitati slozi i zalaganju ordinarija riječke metropolije, njihovu nastojanju i trudu da Rijeka postane čvrsto uporište i središte koje će sve više razvijati vjersku, kulturnu i narodnu svijest okupljajući oko sebe pitomu Istru, naše sjeverno otočje, kršnu Liku i Gorski Kotar. Teren, doduše, težak i raz-

¹¹ Cfr. bilješke 5. i 6.

nolik, ali za to ne manje svjestan svojih ideala i praktične koristi od zajedničkog planskog rada. Kad ne bismo ništa dobili od nove reorganizacije Crkve nego spomenutu činjenicu da je Rijeka postala značajan religiozni centar, da više nije umjetna administratura nego prirodno središte u našem crkvenom organizmu, imali bismo zašto pozdraviti papine bule i obnovu metropolija.

Uspostava splitske crkvene pokrajine ima svoj povijesni i, dakako, aktualni pastoralni značaj. Činjenica da je upravo splitska crkva odigrala glavnu ulogu u pokrštenju Hrvata i usadila zapadnu kulturu u naše narodno tlo te stoljećima gojila naš narodni duh, riječ i kulturu podsjeća nas na slavnu prošlost i značajne veze između splitske metropolije i hrvatskog naroda. Iako se jedan splitski nadbiskup u prisutnosti hrvatskoga kralja i njegovih plemića usred Splita¹² u važnom času oblikovanja našega narodnog duha i kulture suprotstavio danas najvišem stanovniku grada pod Marjanom — Grguru Ninskom —, Split i splitska crkva sačuvali su uspomenu na velikog Grgura i predano gojili i širili njegovu misao i nacionalnu kulturu.¹³ Premda je danas prošlo barokno i srednjovjekovno vrijeme kićenja raznim naslovima, nema smisla potcjenjivati svoju prošlost i zaboravljati na važne momente svoje povijesti. Splitska je metropolitanska crkva bila i ostala važno vjersko i narodno središte. Stoga obnova metropolije podsjeća na slavnu prošlost i ističe novi značaj i ulogu Splita u našem vjerskom, narodnom i kulturnom životu. Pogrešno je očekivati da samo nacionalni centri povežu i animiraju cijeli narod. Nužna je suradnja pokrajinskih središta. I oni su narodni. Stoga je besmislica ili, još gore, stvar podrivača kad se potcjenjuje uloga provincije i njezin narodni duh, kad se, npr., priča o nekom izmišljenom rivalstvu, o podjeli, recimo, kod nas na neki umjetno i nerazborito stvoreni pojam Dinaraca i Panonaca. Ordinariji južne crkvene pokrajine, spomenimo odmah, nisu dopustili da se tako što osjeti ni u naslovu njihove nove zajednice. Namjerno su odbacili mletačko-austrijski naziv »dalmatinska«, a prihvatili splitska. Vjerski i narodni duh nije nikada napuštao niti će napustiti splitsku metropoliju.

Osim historijsko-kulturnog značaja, oživljavanje splitske crkvene pokrajine u sadašnjem času pruža nove prednosti u pastoralnom području i radu, posebno u suradnji među biskupijama. Biskupije splitskog crkvenog područja usitnjene kao malo gdje, pozvane su sada službeno da stalno surađuju i zajednički rješavaju pastoralna pitanja. Centralne škole i instituti, pomoć jedne biskupije drugoj, zajednička brigada za vjersku stvar, bolje upoznavanje i jedinstveni kurs, međusobna povezanost i organizacija — danas se nameću kao malo kada. Uspijemo li to shvatiti i oko toga poraditi najprije u okviru metropolitanskih zajednica, zatim na širokom na-

¹² Na splitskim crkvenim saborima 925. i 928. godine hrvatski kralj Tomislav s plemstvom, papini legati i splitski nadbiskup Ivan sa svojim sufraganima: iz Zadra, Raba, Krka, Osora, Nina, Stona, Dubrovnika i Kotora (biskupije u Skradinu, Duvnu i Sisku, koje su također pripadale splitskoj metropoliji, tada nisu bile popunjene) prihvatili su latinski jezik u liturgiji i priznali vlast splitskog nadbiskupa na čitavom hrvatskom teritoriju — suprotno stanovištu Grgura Ninskoga. Cfr. F. Šišić, navedeno djelo, s. 122 i 123; D. Mandić, Da li će Split postati metropolija, Veritas, Zagreb, br. 1, 1969; Codex Barberianus 928. u Vatikanskoj biblioteci.

¹³ Grga Novak, Povijest Splita, Split 1957, svezak I.

rodnom području pod vodstvom Biskupske konferencije,¹⁴ uspostava crkvenih pokrajina urodit će svojim plodom. U tom smislu možemo samo pozdraviti obnovu metropolija i čestitati našem narodu što je uglavnom riješio jedno dugo rješavano pitanje.

Drago Šimundža

CENTRALNO BOGOSLOVSKO SJEMENIŠTE ZA DALMACIJU

U prvoj četvrti XIX stoljeća postojalo je u Dalmaciji nekoliko dijecezanskih ustanova za izobrazbu i odgoj svjetovnoga klera. Za gradsko i ostalo svećenstvo s latinskim jezikom u liturgiji najbolje je bilo uređeno nadbiskupsko sjemenište u Splitu (od 1700. god.), a za seosko, koje je u službi božjoj upotrebljavalo staroslavenski li hrvatski jezik, sjemenište u Zadru podignuto neumornim nastojanjem i izdašnom pomoći nadbiskupa Zmajevića (od 1748. god.). Oba ta zavoda bila su uglavnom osnovana za vlastite dijeceze, ali su prema svojim statutima i mogućnostima primala i polkojega kandidata iz drugih biskupija. One dalmatinske biskupije koje nisu mogle slati svoje đake u spomenuta sjemeništa povjeravale su njihovu teološku izobrazbu u gradovima jednom ili drugom članu kapitolskoga zbora, a po selima župnicima. Tako pripremljene kandidate ispitao bi prije ređenja biskup ili njegov delegat. Nadarenije ili imućnije mladiće slali su na talijanska sveučilišta, ponajviše u Padovu ili Rim.

Austrija, već prvih godina svoje učvršćene vladavine u Dalmaciji, snovala je kako bi formirala jedno zajedničko sjemenište za sve tri dalmatinske nadbiskupije (za Split, Zadar i Dubrovnik) i za ostalih deset njenih biskupija (za Hvar, Korčulu, Kotor, Makarsku, Nin, Ston, Rab, Skradin, Šibenik i Trogir). Prvi korak u tom smjeru pokušao je podizanjem provincijalnoga, (takozvanog ilirskog sjemeništa, u kojemu su svećenički kandidati primali pouku na hrvatskom jeziku u gotovo svim teološkim disciplinama, ali u skraćenom izvodu. Ono je bilo otvoreno 1821. godine u Zadru i smješteno u zgradu Zmajevićeva dijecezanskog sjemeništa, koje je tom prigodom bilo ulkinuto.

Novi provincijalni zavod je izdržavala Vjerozakonska zaklada, a imao je privremeni i eksperimentalni karakter. Vlada je, naime, namjeravala ustanoviti u Dalmaciji jedno veće centralno sjemenište što bi obuhvatilo i one koji su se u službi božjoj imali služiti latinskim jezikom, i one koji su trebali voditi glagoljaške župe. Nastava u tako predviđenom jedinstvenom institutu morala je biti na visini visokoškolske naobrazbe, kako je

¹⁴ Pojedinačni nekritički ili tendenciozni glasovi i priče da se uspostavom metropolija ruši narodno jedinstvo nemaju nikakve osnove kad se zna praktična uloga crkvenih pokrajina i činjenica da je Biskupska konferencija nosilac jedinstvenog kursa i potpunog jedinstva. Metropolije su u stvari njezin pomagač; one ujedinjuju u pastoralnom radu i povezuju nekoliko biskupija na užem narodnom području. Mi smo, uostalom, i prije nove reorganizacije imali metropolitve u Zagrebu i Sarajevu. Napokon, hrvatsko jedinstvo treba tražiti u općem našem zajedništvu, a ne oživljavati štetnu i nenarodnu ideju da su samo katolici Hrvati.